

Libuše Stráníková

Neklidná a bohatá životní pouť krajské spisovatelky, která psala česky, slovensky a chorvatsky/srbsky

Žofie Krasková (1911-2005)

Více než sto let trvá snaha o původní českou krajskou literaturu uvnitř české komunity v Chorvatsku. Tato mladá a v českém prostředí prakticky neznámá literatura se začala rozvíjet zejména po založení krajských novin Jugoslávští Čechoslováci v roce 1922 a ještě intenzivněji od začátku vycházení časopisu Dětský koutek v roce 1932. Na jejím rozvoji se podílela řada více či méně úspěšných autorů. K novému vzletu došlo po druhé světové válce, kdy začal v Daruvaru vycházet časopis Jednota, jehož aktivita se tak rozrůstala, že byla v roce 1961 založena Novinově vydavatelská instituce Jednota, která kromě stejnojmenného týdeníku a časopisu pro děti Dětský koutek vydávala Český lidový kalendář, populárně vědecký časopis Přehled, literární přílohu Studnici a různá knižní vydání – literární díla krajských autorů a různé historické studie. Byl to vrchol literárního snažení krajanů v Chorvatsku, na které navazují a z něhož těží další generace krajských literátů.

Musíme si být vědomi toho, že do Chorvatska či do bývalé Jugoslávie se neuchýlili žádní čeští disidenti po roce 1948 ani po roce 1968. Byla to země, která mnohým posloužila jako přestupní stanice, ale úplnou tvůrčí svobodu hledali jinde, na západě. Možná právem. Chorvatští krajané tak, pokud jde o literární tvorbu, museli spoléhat sami na sebe. Je to tedy pořád ještě poměrně mladá literatura, která nemá pevné kořeny a začínala vlastně od nuly. Přesto zde vznikla některá pozoruhodná díla, která však české veřejnosti většinou unikla. Jak napsal krajský spisovatel a literární historik Ruda Turek: „Někdy se dostatečně nevnímá, že kulturní život menšiny je vlastně obohacováním kultury většinového národa.“ A to jak původního národa, ze kterého menšina vzešla, tak také toho, do kterého se postupně včleňuje. Anebo: „Literatura chorvatských Čechů představuje osobitou větev české slovesné tvorby, která by ve staré vlasti neměla zůstat bez povšimnutí. Je spravedlivé se domnívat, že i ona patří do českého literárního dějepisectví. Nečiní si nárok na přiznání významných nebo dokonce mimořádných uměleckých hodnot, ale je uvědomělým projevem českého ducha, který by chtěl svým dílem přispět k národnímu kulturnímu bohatství.“ (Turek, 1995:7) Přitom jediný počin, který měl české čtenáře seznámit s literaturou českých krajanů v Chorvatsku, se odehrál před padesáti lety. Bylo to vydání sborníku Vzdálený hlas, který připravil český literární historik Jaroslav Nečas a vydal pražský Melantrich dávného roku 1978.

V tomto příspěvku se budeme věnovat jedné z nevyraznějších autorek z krajského prostředí v Chorvatsku, Žofii Kraskové (10. 11. 1911 – 23. 2. 2005). Nedávno jsme si v Daruvaru připomněli sté výročí jejího narození, a letos vzpomínáme na dvacáté výročí jejího úmrtí. V Daruvaru působila asi 25 let a zanechala zde opravdu hluboké stopy. Byla to především učitelka, ale také redaktorka časopisu Dětský koutek a velice plodná krajská spisovatelka. Její životní cesta je velice pestrá, jakou se může pochlubit jen málo lidí. Pro zajímavost:

Její matka byla Češka, otec Rakušan, otčím Srb, manžel Slovák a snacha Slovinka. Žofie Krasková se narodila v Česku, a za svého života vystřídala prostředí rakouské, české, srbské (a to v několika oblastech), krajské slovenské a krajské české, a nakonec slovinské. Vystřídala tak i několik jazykových prostředí, takže psala a publikovala česky, chorvatsky (nebo srbsky) a slovensky, a mluvila i slovinsky. Tento její neklidný život plný stěhování a změn jistě ovlivnil i její povahu a její dílo.

Žofie Krasková se narodila v roce 1911 v Kutné Hoře. Její maminka, provdaná za rakouského šlechtice Seitscheka, přijela z Vídně porodit ke své rodině domů. Krátce pak spolu žili ve Vídni, ale protože se její rodiče rozešli, vyrůstala Žofie převážně u své české babičky a u svých tet, takže do školy začala chodit v Prostějově, potom v Plzni a Roudnici nad Labem. Když se její matka přestěhovala do Bělehradu a provdala za Srba, následovala ji v roce 1919 také Žofie. Její otčím jako

státní zaměstnanec, profesní voják, často střídal místa služby, a tak Žofie ve školení pokračovala na několika školách v Srbsku. Učitelkou školu absolvovala v Somboru a maturovala ve Vršci.

Stala se učitelkou. Nejdřív slovenskou a potom i českou učitelkou, a oba jazyky ovládla perfektně.

Jako učitelka pracovala na slovenských základních a středních školách v Kovačici, Pančevu, Padině a znovu v Kovačici. Provdala se za právníka Pavola Kraska, kovačického Slováka, a narodil se jí syn Ivo. Přitom se účastnila kulturního života Slováků v Banátě: hrála divadla, pořádala přednášky, psala do slovenských novin, které vycházely ve Vojvodině...

Česká a slovenská menšina na území bývalé Jugoslávie tehdy úzce spolupracovaly – měly společný Československý svaz, který se staral o kulturní a osvětový život obou národností. A tak zásluhou menšinových osvětových pracovníků z Daruvarska Franty Buriana, Josefa Zámostného a Marie Řehákové, se kterými se seznámila na setkání českých a slovenských učitelů v Pakraci, byla Žofie Krasková pozvána, aby přešla do Daruvaru, na českou základní školu. Přestěhovala se tedy i s rodinou do Daruvaru a stala se učitelkou na České základní škole Jana Amose Komenského. Přejít na českou školu pro ni nebyl jednoduchý, protože v té době už byl její rodný český jazyk od dětství zasutý pobytem v cizím jazykovém prostředí, ale se tady, v českém prostředí, natolik zregeneroval, že se mohla začít zabývat i literární tvorbou. Její manžel Pavol Krasko se jako právník stal obecním prokurátorem a byl velmi aktivním členem daruvarské České besedy, vedoucím besedního dramatického kroužku a dlouholetým místopředsedou Československého svazu. Také ona se plně zapojila do krajského kulturního života.

Mnozí ze starších generací krajanů vzpomínají na paní Kraskovou jako na vynikající učitelku, která jim vštípila lásku k češtině a české literatuře, a vlastně jim dala základy do života uvědomělých Čechů. Na české škole Komenského učila češtinu, vedla divadelní kroužek... Když v roce 1958 zemřel dlouholetý redaktor Franta Burian, převzala redigování Dětského koutku a dělala to následujících pět let. Po smrti svého manžela v roce 1968 se přestěhovala do Nového Sadu, kde její syn Ivo začal pracovat jako novinář, když však Ivo odešel do Nového Města ve Slovinsku, kde se stal známým a uznávaným novinářem, znovu se v roce 1972 vrátila do Daruvaru, ale po čtyřech letech se také odstěhovala do Slovinska.

Závěr svého aktivního života Krasková prožila ve Slovinsku nejdřív v městečku Kanal na řece Soči, a potom v Novém Městě v domově pro starší občany. Tam měla svůj spisovatelský koutek, kam si nastěhovala své oblíbené knihy a psací stroj, na kterém psala své životní vzpomínky. V té době hodně cestovala a často také přicházela do Daruvaru, zejména když pracovala na svém největším díle, na své memoárové próze Přehradý.

Dílo Žofie Kraskové

Všude, kde žila, zapojila se Krasková do společenského a kulturního života. Zvláště v českém a slovenském menšinovém prostředí byla velmi aktivní: kromě pedagogické práce hrála v divadlech, pořádala přednášky, psala do menšinových tiskovin, do slovenských časopisů Nový život, Naši pionieri a Hlas ľudu a potom i do českých periodik: do Jednoty, Českého lidového kalendáře, Dětského koutku a do Studnice. Ještě za války vyšla ve Vojvodině její čítanka pro druhý ročník slovenských menšinových škol. V Daruvaru pak připravila cvičebnici českého jazyka pro třetí ročník a čítanku pro pátý ročník českých menšinových škol, a také dva výběry z české poezie, věnované především středoškolákům.

Její spolupráce s nakladatelstvím Jednota byla obdivuhodná. V týdeníku Jednota založila rubriku Rodina a domácnost a šest let ji vedla. Tato rubrika je součástí Jednoty do dneška. Po smrti Franty Buriana se stala redaktorkou Dětského koutku. Uchopila se té práce s ohromným entuziasmem a Dětský koutek redigovala po svém: zmodernizovala ho, přejmenovala ho na Náš koutek a z velké části

ho přizpůsobila středoškolákům. Stejně jako Burian, také ona se snažila najít spolupracovníky mezi učiteli a středoškoláky, povzbuzovala každého, u koho poznala talent k slovesnému vyjadřování. Říkala, že je povinností každého, kdo má literární talent, aby psal, aby naše krajanská literatura žila. Samozřejmě také sama psala, nejčastěji básně. A nejen to. Krasková navázala kontakty s českými časopisy pro děti i podobnými tiskovinami na prostoru celé Jugoslávie. Získala od nich povolení přetiskovat literární i jiné příspěvky, a navázala i osobní kontakty s mnoha spisovateli, kteří pak do Koutku posílali své práce. A Krasková přebírala a překládala. Aby obsah časopisu mohl vyhovovat obrovskému rozpětí od první třídy obecné školy až po maturanty, zvýšila počet stránek a připravovala i specializované přílohy. Z Koutku se stal převážně literární časopis, ve kterém se čtenáři seznamovali s nejnovější českou literaturou i literaturou jugoslávských národů. Mezi její přispěvatele, jejichž příspěvky nejčastěji sama překládala, patřili např. Kristina Benková a Ivan Cankar ze Slovinska, Grigor Vitez, Gustav Krklec, Ratko Zvrko, Palma Katalinićová z Chorvatska, Desanka Maksimovićová, Mira Alečkovićová ze Srbska, Dušan Đurišić a Čedo Ristić z Černé Hory, z Česka to byli František Hrubín, Oldřich Sekora, Herma Svozilová-Johnová, Alena Ladová a další. Dětský koutek se i po jejím odchodu z Daruvaru neobešel bez jejích hravých veršů či krátkých povídek ze života dětí.

Literární odkaz Žofie Kraskové je velmi bohatý, přestože začala česky psát poměrně pozdě, teprve ve svých 47 letech. Její literární začátky byly „zpočátku trochu váhavé, ale brzy se rozvíjející několika směry.“ (Turek, 1995, s. 247) Její příspěvky, a to básně, povídky, fejetony, úvahy a cestopisy, se objevovaly pravidelně v Jednotě, v Českém lidovém kalendáři, v Dětském koutku a ve Studnici. Byla jednou z nejpilnějších a rozhodně i nejčtenějších dopisovatelek. Jiřina Staňová ocenila její odvahu, bezprostřednost a upřímnost „až za hranice konvencí“. (Staňová, 1989) Literární kritik Milan Blahynka jí v recenzi na *Vzdálený hlas* složil poklonu slovy: „Žofie Krasková je patrně nejryzejší lyrický talent antologie.“ (Blahynka, 1978)

Po Rudovi Turkovi je Žofie Krasková nejvydávanější autorkou v edicích Novinově vydavatelské instituce Jednota. V edici Krajanské literární tvorby vyšly její dvě básnické sbírky: *Stíny a záře* v roce 1976 a *Tři krůpěje* v roce 1989, a v roce 2001 vyšla také její obsáhlá románová kronika *Přehradý*. V edici Jaro vyšla její sbírka prózy a poezie pro děti *Kateřinka a sluníčko* v roce 1980 a sbírka krátkých próz *Gory* v roce 1989. Český literární historik a spisovatel Jaroslav Nečas zařadil několik básní Kraskové do antologie krajanských autorů *Vzdálený hlas*, a její práce najdeme i v čítankách, které se v Daruvaru vydávají pro české menšinové školy, anebo ve sborníku *Listy svědectví a díky*, který Svaz Čechů vydal po skončení války za samostatnost Chorvatska v roce 1992.

O díle Žofie Kraskové napsal Ruda Turek: „Je to tvorba stejně neklidná, jak neklidné byly autorčiny cesty životem... Je to nepřetržitě hledání nových krajín a nových pramenů. Je to básnička vášnivá a rozechvělá, její poezie je vždy uchvátaná, je to trýznivé volání nepokojného srdce, které stále hledá záchytný bod jako východisko lidské naděje. Její próza je živelný a prudký proud, doprovázený sterými otázkami a výkřiky údivu.“ (Turek, 1995, s. 139) Její próza je však také vzácným svědectvím o životě slovenské a české menšiny v Srbsku a Chorvatsku, i o mnoha událostech a osobnostech krajanského života, jak je Krasková poznávala.

Na závěr ještě malá ukázka z díla Žofie Kraskové:

„Pravděpodobně nebudu moci nikdy dostatečně intenzivně vyjádřit svou radost a nadšení z příchodu do Daruvaru – jako žíznlivý poutník nacházející na Sahaře oázu. Po starých, omšelých a vetších školních budovách ve Vojvodině škola s parketami, kachlovými kamny, tabulí jako sešitem. Pohled na barokní zámek a hraběcí park působil pohádkově. Český hlahol dětí, česky kolem sebe, česky na ulicích, v obchodech, ve společnosti – touha se změnila ve skutečnost. Na Toplici mlýny, lávky z pohádek, pomněnky, stráně, lesy, pramen, potok, vodopád. To bylo prostředí, které nutně přivádělo k tvorbě, která, zastavena v osmnácti letech, se zde probouzela a rozkvétala. Já už češtinu zapomínala a v Daruvaru se mi dostalo nejlepšího učitele – profesora Franty Buriana. Mohla jsem se

ptát na všechno a on na všechno nejen odpovídal, ale zároveň rozvíjel mou lásku k jazykům, mou žízeň po mateřštině. Byla to nejnnutnější podmínka k tvorbě.“ (Z dopisu)

Dej mi, lásko...

Dej mi pohled,
lásko,
jiskra svítne.

Dej mi jiskru,
lásko,
plamen vzplane.

Dej mi plamen,
lásko,
žár mě spálí.

Dej mi oheň,
lásko,
srdce vzdychne.

Dej mi srdce,
lásko,
báseň ztichne.

(Studnice 1973)

Tmám

Stráž skryla se v noci.
Jen pouliční světla mžikají
a zhlížejí se ve vlnách.

A řeka hučí hrozivě,
a vlna letí za vlnou,
tak nějak podobně
i věky jdou –
za chvíli zmizí v tmách.

Vám tmám jen pošeptám,
jak bolí mě má samota,
když srdce nemá ozvěnu.

(Ze sbírky Tři krůpěje, 1989)

Byl jednou jeden život

Je to někdy divné!
Čekaly na mne
v jednom jediném životě:
česká ukolébavka,
srbský dívčí ples,
slovenská manželská náruč,
chorvatské kvetoucí údolí

a mořský vánek
ve Slovinsku –
babiččin spánek.
(Studnice, 1993)

Byla jsem duhový vodopád

Jsem voda,
bystrá jako slza,
černá jako tajemství.

Byla jsem křišťálový pramen,
v kterém jsi hasil pálicí žízeň tvých rtů.

Byla jsem teplý potok,
který se svíjel v tvém objetí.

Byla jsem omamný vír,
který opíjel um i tvůj i můj.

Byla jsem zdivočelé moře,
které bránilo náš tichý kvetoucí dům.

Byla jsem duhový vodopád,
a každá kapka – nová žena tvá.

Dnes jsem stříbrnou studenou řekou Měsíce.
Bloudím a hledám hvězdy tvých očí.

Zítرا budu růžový oblak,
vzlétnu a zmizím v žáru a svitu Slunka –
v tobě.

(Ze sbírky Stíny a záře, 1976)

Literatura

Blahynka Milan (1978), Vzdálený a přece blízký. Deník Rovnost, Brno 9. 11. 1978

Krasková, Žofie (1976), Stíny a záře, Jednota, Daruvar

Krasková, Žofie (1980), Kateřinka a sluníčko, Jednota, Daruvar

Krasková, Žofie (1989), Gory, Jednota, Daruvar

Krasková, Žofie (1989), Tři krůpěje, Jednota, Daruvar

Krasková, Žofie (2001), Přehradý, Jednota, Daruvar

Turek, Ruda (1989), Tři krůpěje – nová sbírka veršů Žofie Kraskové, Jednota, č. 40

Turek, Ruda (1995): Domov má jméno Daruvar. Literární tvorba Čechů v Chorvatsku, Svaz Čechů v Republice Chorvatsko a Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Odbor krajanských a nevládních styků, Praha

